

واکاوی نقش نیروهای خارجی بر گرایشات قومی در مناطق آذری نشین ایران. مقاله

بر اساس مستندات و یافته های تاریخی در سده های گذشته پدیده قومی گرایی در آذربایجان محلی از اعراب نداشت و آذربایجان همراه با سایر اقوام همزیستی وحدت آمیزی در ایران زمین داشته است. در سالهای اخیر بازیگران منطقه ای و فرا منطقه ای با حمایت های سیاسی، مالی، رسانه ای و اطلاعاتی نخبگان و رسانه ها در تحریک اقوام، تلاش می کنند زمینه های آشوب و درگیری داخلی را شکل دهند.

به گزارش آران نیوز - نوشتاری با عنوان « واکاوی نقش نیروهای خارجی بر گرایشات قومی در مناطق آذری نشین ایران » در پرتال جامع علوم انسانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، به قلم دکتر ولی جباری، مدرس دانشگاه، منتشر گردیده است.

چکیده

قومی گرایی؛ نوعی تلقی فرهنگی است که اعضا، ارزشها و هنجارهای خود را برتر می دانند. مخالفت فرهنگی و اجتماعی با دیگر گروهها می باشد که ماندگاری چند نسلی داشته و در چارچوب گسست های فرهنگی و اجتماعی مطالعه می شود. آذربایجان در تاریخ دیرین خود وحدت جغرافیایی- سیاسی و اجتماعی- فرهنگی مستمری با ایران زمین داشته و سراسر ایران ملک مشاع آذربایجان همچون سایر اقوام تشکیل دهنده آن بوده است. در دهه های اخیر پدیده اجتماعی قومی گرایی با هدف ایجاد انشقاق در میان اقوام ایرانی، جزو سیاستهای راهبردی قدرتهای خارجی و همسایگان هم زبان می باشد. کشورهای آمریکا، ترکیه، جمهوری آذربایجان، روسیه، رژیم صهیونیستی، برخی از کشورهای اروپایی و عربستان سعودی در شکل دهی حرکت های تجزیه طلبانه تلاش می کنند. قومی گرایی پدیده ای جدید در سیاستهای قدرتهای بزرگ استکباری است و ماهیت داخلی ندارد و یکپارچگی آذربایجان با ایران زمین در طول قرون متمادی نشان دهنده این امر می باشد. در این تحقیق پدیده قومی گرایی بر پایه رویکرد کیفی و روش تاریخی مطالعه شده است.

کلید واژه ها : قوم گرایی؛ پان ترکیسم؛ بازیگران خارجی؛ همسایگان هم زبان

مقدمه و بیان مسئله

ایران کشوری با تنوع فرهنگی و قومی می باشد اما در طول تاریخ، هویت ایرانی - با محوریت اسلام بخصوص تشیع و وطن دوستی بر سایر جنبه ها ارجحیت داشته است. در طول قرون متمادی بنای ایلی و قبیله ای گروه بندی های ایران باعث نوع خاصی از روابط بین قبایل با حکومتها بود. حکومت جایگاه رهبران ایلات را تأیید می کرد و آنان نیز به عنوان نمایندگان دولت، دفاع از تمامیت سرزمینی ایران را برعهده داشتند. رفتار سیاسی وحدت بخش و همزیستی تاریخی موجب شده بود تا تنوع قومی در طول کلیت جامعه ایرانی (نه در عرض) معنی پیدا کند و آذربایجان نیز در همبستگی اجتماعی کشور سرپنجه ایران بود و به ویژه از دوره صفویه تا به حال در وحدت جغرافیایی و فرهنگی، رسمیت تشیع، مثل موقعیت جغرافیایی، همچون سر ایران پرچمدار جنبشها و حرکت های سرنوشت ساز بوده است.

آذربایجان خود را ایرانی، شیعه و آذری زبان می داند و آنچه غالب است؛ هویت طبری و لزوم احترام نظام سیاسی به مولفه های فرهنگی و هویتی محلی است و شائبه های قومی گرایی کم رنگ می باشد اما داده ها و شواهد فراوانی نشان از خودآگاهی ها و ستیزهای قومی بدنبال گسترش شبکه های ارتباطی هستیم که این موضوع می تواند یکپارچگی ملت و واحدهای اجتماعی - سیاسی را دچار مخاطره کند. افزایش ارتباطات مجازی و روابط فرامرزی، مرزنشینی، پائین بودن مولفه های توسعه، تحریک قومی گرایان همسایگان هم زبان، نیروهای فرا منطقه ای و بازیگران خارجی موجب شده است تا فعالان قومی تجزیه طلب از طریق مراکز علمی، اماکن عمومی و ورزشی با فعالیتهای فرهنگی، سیاسی و هنری از جمله مسابقات ورزشی، تجمعات انتخاباتی، عرصه های هنری، رسانه های جمعی و فضای مجازی نسبت به تحریف هویت تاریخی، جغرافیایی و بدبینی افکار عمومی نسبت حاکمیت ملی فعالیت کنند و در مسیر وحدت، تمامیت ارضی و دیواره های مرزی کشور، مسئله اجتماعی و بحران سیاسی ایجاد نمایند.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

تحریکات قومی گرایانه خارجی در دهه های اخیر با عبور از تفاوت های قومی و زبانی، بر هویت خواهی های افراطی و شعارهای تجزیه طلبانه متمرکز شده است که می تواند ضربات جبران ناپذیری بر سرمایه های اجتماعی کشور وارد کند.

مطالعات تخصصی، مطالعات مستند و جامعه شناختی در زمینه اقوام برای تنویر افکار عمومی و روشننگری محافل علمی و روشنفکری و بیان واقعیات تاریخی و اجتماعی از سردرگمی های فکری، سیاسی و هویتی جلوگیری خواهد کرد.

نظریه های غیرتاریخی و غیرکیفی بجای شناخت دقیق مسائل قومی، به ارائه گزاره ها و فرضیه های کلی غیر واقعی و جهان شمول می پردازند. نظریات قومی گرایی غیربومی قابلیت تعمیم به ایران و آذربایجان با پیشینه ها و زمینه های متفاوت تاریخی ندارند و در تبیین مسائل ملی و قومی ایران نقص مطالعات ایجاد می کنند. بایستی از طریق داده های جامعه ایرانی با تحقیقات کاربردی، زوایای پنهان و آشکار قومی گرایی را شناسایی نمود که در این مسیر رویکردهای تفسیری، روشهای کیفی و تاریخی مفید هستند.

سوالات و اهداف تحقیق

هدف تحقیق واکاوی تاریخی و تحلیل پدیده قومی گرایی با تبیین واقعیات گذشته و حال، در نظر گرفتن روندها و گسست های تاریخی، تشریح گزاره های تاریخی جهت مقابله با جعل تاریخ، تنویر محافل علمی و اجتماعی نسبت به گفتمان های تحریف تاریخی، فرهنگی و سیاسی رایج در میان قومی گرایان داخلی و خارجی می باشد. سوال تحقیق: سوال

تحقیق: عوامل اجتماعی تاثیرگذار بر شکل گیری قومی گرایی در مناطق آذری نشین و تبعات اجتماعی قومی گرایی در گستره تاریخ بر نظام سیاسی- اجتماعی ایران زمین کدام است؟

پیشینه تحقیق

ادبیات قابل توجهی در زمینه هویت ملی و قومی در حوزه های علوم اجتماعی تولید شده است و عوامل داخلی - خارجی و تبعات سیاسی - اجتماعی آن بررسی شده است. محمدی، رضایی(1397)؛ در بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گسترش پان ترکیسم؛ قدرتهای بین المللی، حکومت‌های جدید تمامیت خواه و نقش نخبگان را بر پدیده قومی گرایی مهم می دانند. سیف الدینی، حسین (1397) رهبران اتحاد جماهیر شوروی را طراح قومی گرایی عنوان می کند که بعد از فروپاشی شوروی، این ایده بوسیله سازمانهای چپ گرا وارد مناطق شمالغرب ایران شده است که بستر فکری شان مارکسیسم و لنینیسم می باشد اما بعضی از مضامین و مفاهیم لیبرالیستی را به آن اضافه کرده اند عبدی و مقصودی(1392) معتقدند: بدلیل تعلقات تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مناطق آذری نشین با دیگر مناطق، همگرایی بیشتری دارند اما با تأثیر وضعیتهای اقتصادی، اجتماعی و گاهی سیاسی داخل کشور و تأثیر قدرتهای خارجی، نیروهای جدایی خواه فعال تر شده و چالشهایی برای کشور ایجاد کرده اند. نورانی و علی نیا (1394)؛ چالشهای قومی را تحت تأثیر هر دو عامل خارجی و داخلی می دانند که مدیریت تنوع قومی، احترام به مولفه‌ها؛ ارزشی و فرهنگی اقوام ، به همبستگی و افزایش انسجام ملی منجر می شود.

کازمی ونظامی (1390)؛ قومی گرایی را فراتر از موضوع داخلی و تحت تأثیر عوامل و زمینه های فرا منطقه ای و فرا سرزمینی عنوان می کنند. کازمی، احمد (1385)؛ با استناد به گفته های برنارد لویس می نویسد؛ پان ترکیسم برای نخستین بار توسط چند نفر از یهودیان اروپایی مطرح گردید. نخستین کسی که تلاش کرد احساسات ملی گرائی ترک را شعله ور سازد، آرتور لملی دیوید (1311 - 1332 م) می باشد. او کوشید ثابت کند ترکان نژاد مستقل بوده و بر اعراب و سایر ملل شرق برتری دارند. دیوید لئون کوهن یهودی تبار نیز در ایجاد و گسترش قومی گرایی نقش داشت. وامبری یهودی نیز درباره لزوم احیای ملیت ترک، آثار زیادی منتشر کرد.

ابوطالبی و مقصودی (1378) چگونگی تبدیل گروه های قومی به دولت های ملی و ظهور ناسیونالیسم قومی را محصول گروه های قومی سیاسی شده در فرایند نوسازی ارزیابی کرده و شیوه ی برخورد با مسائل و مشکلات ناشی از تنوع قومی و حقوقی اقلیت ها در غرب را با کشورهای در حال توسعه متفاوت دانسته است. گار و اسکاریت (1989)؛ همجواری جغرافیایی را در افزایش منازعات قومی و امکان بین المللی شدن منازعه و مداخله نیروهای خارجی موثر می دانند. ضمن اینکه میزان فاصله اقوام از مرکز بر عواملی چون ناراضیتهای نیروهای گریز از مرکز افزوده می شود.

تعریف مفاهیم

قومی گرایی(گرایش قومی) منبعث از چندین واژه مهم جامعه شناختی شامل: قوم : اجتماعی از افراد که دارای منشأ (واقعی یا خیالی) سرنوشت، احساس و انحصار نسبی منابع ارزشمند مشترک می باشد. قومیت: گروه انسانی که از زبان و فرهنگ و روش زندگی و تمینات گروهی نژادی که دارای نیاکان، نام، سرزمین، زبان ، فضاهای زیستی، رسوم و آداب و ارزش های مشترک می باشند. هویت قومی؛ ویژگیهای فرهنگی که یک قوم را از اقوام دیگر متمایز و بین اعضای یک قوم احساس تعلق به همدیگر ایجاد کرده و آنها را منسجم می کند (زمانی، 441:1394) قوم&shy؛ مداری: نوعی تلقی فرهنگی که براساس آن اعضای یک قوم ارزشها، هنجارها و شیوه زندگی قوم خود را برتر از دیگر اقوام می دانند و براساس دیدگاه های قالبی درباره دیگر اقوام قضاوت می کند. (یوسفی، اصغرپور، 126، 1388) قومی گرایی پدیده ای اجتماعی است که احساسات طایفه گرایی، تعلقات نژادی، کم ارزش خواندن هویت و فرهنگ دیگران را تقویت و تمایز طلبی را تشدید می کند و می تواند امنیت یک واحد سیاسی را در معرض مخاطره جدی قرار داده و به تجزیه جمعیت و سرزمین بیانجامد(عزیزی، 17:1385)

تنوع قومی بعنوان واقعیتی تاریخی- سیاسی همواره با جغرافیای سیاسی ایران پیوند خورده است و ساختار سیاسی - اجتماعی ایران از لحاظ جامعه شناختی مبتنی بر سیستم ایلی- نه قومی- بوده است. گروههای زبانی و مذهبی نظیر آذریها، بلوچها، برخی از فارسها، عربها و ترکمنها بیشتر براساس تعلقات مذهبی یا ایلی سازماندهی و قشربندی می شدند. ملت ایران واقعیتی مرکب از همه این تنوع هایی است که تاریخ مشترک، منافع مشترک، رنجها و شادیهای مشترک و آمان مشترک آنها را بهم پیوند داده است. هویت اقوام در ایران از هویت ملی جدا نبوده و همگان در شکل گیری آن نقش داشته اند. مطابق تجربه تاریخی همه مردمان این مرز و بوم از هر قوم و گروهی، به یک اندازه در حفظ امنیت آن در برابر تهاجمات بیگانه و دفاع از میهن و سربلندی ایران نقش داشته اند (صالحی امیری، 1388؛ 15-16)

قومی گرایی در کشورچند قومی ایران که تجربه تلخ جدایی مناطق زیادی از سرزمین اش را دارد، با گسترش ارتباطات فرهنگی، رسانه ای و تحریفات تاریخی بیشتر شده است که ترکیبی از تأثیر نیروهای خارجی و داخلی، موج سازی های رسانه ای و... در آن نقش دارند. البته آنچه در مناطق آذری نشین جریان دارد، غلبه هویت طلبی فرهنگی بر قومی گرایی است که مهمترین شاخصه این هویت طلبی، تداوم سرزمینی، سیاسی و فرهنگی ایران زمین با وجود گسستهای کوتاه از دوران باستان تا به امروز است.

پان

واژه ای یونانی که معنی اتحاد ، یگانگی، کل و همه می دهد. بیشتر اوقات به معنی برتری قومی، برتری نژادی، برتری زبانی و یا برتری مذهبی کاربرد دارد. پان ها اسطوره دشمن خارجی دارند. (طالبی، عیوضی، 1394، 135)

پان ترکیسم از دو واژه پان و ترکیسم یعنی همه ترک ها تشکیل یافته است. حرکتی سیاسی که از 150 سال پیش برای اتحاد اقوام ترک زبان تحت حکومت یک دولت تلاش می کند. ایدئولوژی ملی گرایانه و توسعه طلبانه ای که یک کاسه کردن تمام ملیت ها و مردم ترک تبار را که به زبان ترکی صحبت می کنند، دنبال می کند (رئیس نیا، 1398؛ 467)

پان آدریسم نسخه ایرانی پان ترکیسم و محصول تلاش اتحاد جماهیر شوروی با هدف دسترسی به آبهای گرم بوده است. ابتدا ایده تشکیل دولت مستقل آذربایجان از طریق ادغام با مناطق آذری نشین ایران مطرح و تمام تلاش خود را بکار بستند تا تقویم، خط و اسامی فارسی و آنچه که نمود تمدن ایرانی را داشت، تغییر دهند(یونانسیان ؛ 08/02/1397) پان ها زبان ترک آذری را از مشتقات زبان ترکی می دانند که درگستره جغرافیایی قستهای زیادی از خاک ایران را بر می گیرد.

پان ترکیسم و پان آدریسم مقوله هایی چند لایه هستند که دلایل جامعه شناختی و تاریخی دارند و به رقابت قدرتهای بزرگ مربوط می شوند. سابقه پان آدریسم نهایتاً به تاسیس اولین جمهوری آذربایجان در سال 1918 برمی گردد که اتحاد آذری ها و به اصطلاح آذربایجان بزرگ را مد نظر داشت. این دو، همسو با یکدیگر فعالیت دارند و عامل اتحاد را زبان

بازیگران قومی گرای

کشورهای همسایه هم زبان (ترکیه و جمهوری آذربایجان)، روسیه، قدرتهای فرامنطقه ای همچون آمریکا و بعضی از کشورهای اروپایی، عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی می‌باشند. منشاء عمده جریانها و اندیشه های ناسیونالیستی پان ترکیسم در قرن 20 از غرب بویژه انگلیس است. این اندیشه دولت عثمانی را متلاشی و رژیم صهیونیستی را شکل داد.

همجواری جغرافیایی

همجواری با مناطق قومی مشابه و قرارگیری در جایگاه پیرامونی و دوری از مرکز است که زمینه مطالبات قومی را تقویت می‌کند و از متغیرهای مهم مقایسه شهروندان در محرومیت نسبی و تشدید هویت طلبی قومی می‌باشد که در زمینه بحران های قومی نقش دارد (گور، اسکاریت، 1989؛ 399) از لحاظ تاریخی مردم استانهای هم مرز با سایر کشورهای قومی مشابه، بیشتر از ساکنان استان های نواحی مرکزی جنبش های گروهی قومی داشته اند. ضمن اینکه میزان فاصله جمعیت های قومی از حکومت ، بر ناراضیتهای نیروهای گریز از مرکز افزوده می‌شود. استقرار در حاشیه مرزها، هم مرزی با جمهوری آذربایجان و مراودات زیاد می‌تواند منازعات قومی را افزایش دهد

تحریفات تاریخی

برخی از مستشرقان و روشنفکران غربی و نویسندگان ترکیه برای بهتر جلوه دادن ترکان، تاریخ خاورمیانه و آسیای مرکزی را دستکاری و واژه های جعلی همچون توران می‌سازند. آنان ارمنیها، کردها، تاجیکها، سومریهای باستان و مادها و مخترعان فرهنگ و تمدن بشری را ترک می‌خوانند و از تمدن بزرگ ترکان بعنوان قدرتمندترین قوم خاورمیانه نام می‌برند. تحریف نقشه های جغرافیایی و تحریف حضور مکانی و زمانی نژادها و مذاهب مختلف در کشورها و مناطق جغرافیایی از دیگر تحریفات است که با هدف ایجاد اختلافات قومی و مذهبی دنبال می‌شود.

روش تحقیق

مطالعه پدیده اجتماعی قومی گرای بدون توجه به گذشته تاریخی آن ناقص خواهد بود. در این تحقیق از روش تاریخی برای کشف زمینه های رفتاری و با اجتماعی این پدیده در گذشته استفاده کردیم و سپس بر تحلیل اجتماعی - تاریخی و تبیین علل وقایع تمرکز شد. گردآوری داده ها با مطالعات تاریخی شروع و با تبیین مساله از طریق علیت تجزیه و تحلیل شد. ابتدا تعریفی نظری و تحلیلی از قومی گرای در راستای اهداف تحقیق ارائه و سپس تعریف را به مؤلفه ها و اجزاء ساده تری تجزیه کردیم. سوابق موضوع را در یک دهه گذشته بررسی و تبیین جامعه شناختی موضوع با روش تاریخی و رویکردهای تفسیری و کیفی برای ابداع مفاهیم و استفاده از نتایج مطالعات در شناخت مسائل اجتماعی بهره بردیم.

یافته های تحقیق

تاریخ نقلی قومی گرای

ایران زمین در طول تاریخ دیرین خود کشوری پهناور با اقوام مختلف بوده است. از 9000 هزار سال پیش، ساکنین اصلی فلات ایران روستانشین شدند. هزاران سال بعد وارد مرحله جدیدی از همبستگی های اجتماعی شدند که ابتدا همبستگی قبیله ای و سپس به اتحاد قبایل و عشایر و از اتحاد قبایل به اقوام و ایلات و از ایلات به ملیتهای مشخص تحول پیدا کردند و با هویت واحد و ساختار سیاسی- اجتماعی مبتنی بر سیستم ایلی (نه قومی) زندگی کرده اند و سلطه بر آذربایجان نیز بعنوان حساس ترین منطقه ایران زمین، مترادف با فروپاشی ایران بود (احمدی ، 1387؛ 58)

به تعبیر دوگوبین فرانسوی، ایرانیان مردمی با نژادهای مختلف، هویت خود را نگه داشته اند. اندیشه ها و منافع خود را بهم پیوسته و یک تنه، بهم تنیده اند، بنحوی که هر یک از آن تار و پودها می‌توانند کشیده و دراز شود بدون آنکه به هم گره بخورند. احساس مشترک، بخش مهمی از میراث اخلاقی ایرانیان را تشکیل می‌دهد (گوبینو، 1980؛ 20) ایرانیان هیچگاه با مسئله ای به نام بحران قومی و جدایی طلبی رو برو نبوده اند پیوندهای عمیق خانوادگی و اجتماعی میان اقوام گوناگون این سرزمین و مشترکات تاریخی- ملی یک پیکر مستحکم و استواری به نام ملت ایران را به وجود آورده است که آن را از کشورهای نوظهور متمایز می‌سازد. ایرانی مجموع و برآیند همه فرهنگ هاست. اقوام ایرانی؛ مهاجر، پناهنده یا نیروی کار نبوده و واژه ایرانی الاصل در مقابل ایرانی خارجی تبار، مطرح نبوده است. سرزمین و احساس تعلق مشترک برای همه اقوام بیش از هر عنصر دیگر برای ایرانی، هویت بخش بوده، بطوری که تفاوتهای دیگر را کم اهمیت می‌کرده است. هویت قومی اگر بالاتر از هویت ملی قرار گیرد، به معنی تبدیل قوم فرهنگی به قوم سیاسی و ناقص بودن فرایند ملی شدن است. (نوربخش، 1387، 83)

مردم منطقه آذربایجان و آران (آن سوی ارس) از قدیم الایام در ترکیب ایران مسلمان و شیعه بوده و دارای یگانگی دینی، فرهنگی ، نژادی و آداب و رسوم با ایران کهن می‌باشند. سراسر ایران و سرزمین آذربایجان ملك مشاع همه ایرانیان و همه اقوام تشکیل دهنده ملت ایران است و مردمی که در يك نقطه از ایران زندگی می‌کنند مالك مشاع همه نقاط ایران هستند.

آذربایجان عرصه ظهور بزرگ مردی چون شاه اسماعیل صفوی بود که خاندان او با تشکیل دولت مرکزی متشکل از اقوام ، ضمن از بین بردن نظام ملوک الطوائفی، یکپارچگی ملی را پس از 900 سال از فروپاشی حکومت ساسانی برای ایرانیان به ارمغان آوردند (صادقی، 1384؛ ب)

دردوره صفویه، هویت ایرانی یک هویت ملی- شیعی و در عصر قاجار، نظام سیاسی و اجتماعی ایران ملوک الطوائفی بود که با آغاز عصر مشروطه، مفاهیم جدیدی از ملیت، قانون و ایرانیت وارد ادبیات کشور شد که با ضعفی که در حکومت پدید آمد و با دخالت کشورهای بیگانه، شاهد تجزیه های پی در پی در مرزها بخصوص در مناطق شمالغرب ایران بودیم.

ایده توسعه طلبانه روسها با ایجاد گسست فرهنگی بین ایران و قفقاز و استفاده از اندیشه آذربایجان واحد برای اخذ امتیازات اقتصادی بود. در سال 1918 ، نخست با مداخله و

پشتیبانی حکومت عثمانی و سپس تأیید دولت انگلیس و در سال های بعد با هدایت شوروی، سرزمین قفقاز را چند پارچه کرده و نام جعلی گذاشتند و چنین القا کردند که جمهوری آذربایجان و آذربایجان ایران در ابتدا سرزمین واحدی بوده و اصل و منشأ مشترکی داشته اند که بعدها به علت دسیسه و زورگویی حاکمان ایران و روسیه تزاری، از یکدیگر جدا افتاده اند و از این رو هر چه زودتر باید به هم بپیوندند و سرزمین واحدی را تشکیل دهند. (عنایت الله رضا، 1381؛ 4) با حاکم شدن کمونیست ها بر روسیه، نقشه ها و توپنه های سلطه جویانه دولت شوروی برای تصرف سرزمین آذربایجان، شکل آشکارتری به خود گرفت و بعد از فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری آذربایجان، سیاست قومی گرای بصورت جدی تر و گسترده تر ادامه یافت و با حمایت رسمی و غیر رسمی حکام جمهوری آذربایجان و ترکیه و تحریف تاریخ، تلاش کردند هویت سازی مجددی کنند. بحرانهای قومی پس از پیروزی انقلاب اسلامی محصول فرآیند مدرنیزاسیون پهلوی، رشد نابرابریهای منطقه ای، گسترش ارتباطات بود (مقصودی، 1380؛ 226) و در سه دهه اخیر نیز با خط دهی فکری و حمایتهای مادی نیروها و قدرتهای فرامنطقه ای و خارجی کوشش فراوانی می گردد تا قومی گرایی را به بحران اجتماعی کشور تبدیل نمایند.

تحلیل تاریخی قومی گرایی

القاء افکار قومی گرایی در مناطق آذربایجان نخستین بار توسط کسانی مطرح شد که خاستگاه بومی و درون منطقه ای در حوزه مناطق آذری نشین ندارند بلکه از منشاء اروپایی بویژه بریتانیا برخوردار هستند. آرمینیوس وامبری در دهه ۱۸۶۰ اولین خاورشناس یهودی است که ایده پان ترکیسم را مطرح ساخت. طرح این اندیشه از سوی بریتانیا در اصل به منظور ایجاد یک کمربند از آلتائی زبان ها در جنوب روسیه بود تا مانعی برای گسترش و رخنه روسها به مستعمرات انگلیس در هندوستان شود. آرتور لملی دیوید دیگر یهودی انگلیسی کوشید تا ثابت کند ترکان نژاد مستقل بوده و بر اعراب و سایر ملل شرقی برتری دارند. یوید لئون کوهن، نویسنده یهودی تبار فرانسوی جمعیت‌هایی از ترکان را تشکیل و نهضت ملی را در این کشورها پایه ریزی کرد (کاظمی، 1385؛ 18)

فعالیت های قومی گرایان را از آغاز نیمه دوم قرن نوزده تا اوایل قرن بیست و یک به پنج مرحله می توان تقسیم بندی کرد: 1) مراحل آغازین در امپراتوری روسیه با تلاش فرهنگی روشنفکران مسلمان غیرروسی و در سرزمین هایی که از دهه های آغازین قرن نوزدهم، از طریق فتح نظامی، به خاک روسیه پیوست داده شده بودند 2) مرحله تبدیل ایدئولوژی پان ترکیستی به استراتژی رسمی حکومت عثمانی از طریق روشنفکران و هسته های رهبری ترکهای جوان با ایدئولوژی و استراتژی حکومت جدید 3) مرحله انزوا؛ با شکست و دست کشیدن از رمانتیک گرایی و ماجراجویی 4) مرحله نفوذ تدریجی در سیاست های دولت که در بخش های نظامی ترکیه نیز نفوذ کردند 5) فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و وسوسه های قومی دولت ترکیه و نیاز شدید کشورهای تازه استقلال به بازسازی ملتی (لاندو، 1995؛ اقتباس) بهترین فرصت را برای محافل پان ترکیست ترکیه فراهم ساخت و قومی گرایی بار دیگر به عنوان یک ایده و خواسته وارد ادبیات سیاسی حاکمان جدید جمهوری آذربایجان گردید بطوریکه در برهه هایی از تاریخ کوتاه این کشور، ادعاهای سیاستمداران آن در ارتباط با تمامیت ارضی ایران اوج می گیرد.

با انقراض حکومت قاجار، جامعه ایران شاهد فروپاشی سیستم حکومتی سنتی غیر متمرکز و ظهور یک دولت شبه مدرن سکولاریستی بود. تلاش رضاخان برای خلع سلاح گروههای ایلی، دستگیری، تبعید و اعدام روسای ایلات، به سیاسی شدن تفاوت های زبانی، مذهبی و انعقاد نطفه گرایشهای سیاسی محلی گرا موثر واقع شد. جنبشها و تحولات سیاسی معاصر و قیام ها و خیزشهای اجتماعی - سیاسی معاصر در ظهور علایق قوم گرایی در تحركات سیاسی نخبگان آذری از جمله فتحعلی آخوندزاده، محمد امین رسول زاده، سید جعفر پیشه وری که وابسته به خارج بودند و انگیزه یابی آنها برای فعالیت های سیاسی موثر بود (نظامی، کاظمی، 1390؛ 111)

عوامل تاثیر گذار خارجی

اندیشه های قومی گرایی در آذربایجان، طرحی خارجی برای ایجاد تنش در میان اقوام و پدیده جدید غرب جهت انشقاق در جهان اسلام و ملل مسلمان می باشد که چند بازیگر مهم یعنی ترکیه، جمهوری آذربایجان، رژیم صهیونیستی، آمریکا و چند کشور اروپایی و اخیراً عربستان سعودی متناسب با منافع و انگیزه های خود نقش برجسته دارند.

1. جمهوری آذربایجان

در سالهای 1920-1910 فعالیت‌های گروه سیاسی، تبلیغاتی و نظامی ترکهای جوان توسط نخبگان باکو هدایت می شد و جریانات قومی گرای ضد ایرانی از آنجا بر علیه ایران سازماندهی می شدند. اقدام حزب مساوات در سال 1918 برای گزینش نام آذربایجان برای منطقه مسلمان نشین قفقاز (اران و آلبانیای تاریخی) اقدامی حساب شده با تحریک احساسات قومی و زمینه سازی برای الحاق منطقه آذربایجان ایران به ترکیه بود. در التهابات 1325 آذربایجان و بحرانی که فرقه دموکرات بوجود آورد، بازیگران این بحران افسران ارتش و غیر آذربایجانی بودند بطوریکه وقتی پیشه وری در هنگام سقوط فرقه، به کنسول شوروی اعتراض می کند که: شما ما را آوردید میان میدان و اکنون که منافع تان اقتضا می کند، ناجوانمردانه ما را رها کردید، کنسول شوروی با پرخاش به او پاسخ می دهد: سنی گنبرن، سنی گنبرن، سنی گنبرن! (کسی که تو را آورده، به تو می گوید برو!) (طالع، 1386؛ 294) بعد از سقوط فرقه دموکرات، رهبران باکو نقش کارگزاری برای اندیشه های گسترش طلبانه شوروی را بازی کردند و از طریق انتشار کتابها، نشریات و برپایی نمایشهای هنری و تبلیغاتی رادیویی، به تبلیغ اندیشه های پان ترکیسمی واگرایانه علیه ایران و وارونه سازیهای تاریخی و خلق تاریخ تخیلی باستانی ادامه دادند. حیدرعلی اف رئیس دفتر سیاسی حزب کمونیست در تابستان 1981 در برابر گروهی از دیپلماتهای خارجی، ضمن اظهار دلسوزی برای آذربایجان ایران، از آرزومندی مردم آذربایجان شوروی برای وحدت دو آذربایجان سخن می راند (صادقی نیا، 1388؛ 100)

جمهوری آذربایجان پس از استقلال به پایگاه اصلی تحركات ناسیونالیسم آذری و کارگزاران این جریان تبدیل شد. نخبگان سیاسی با طرح دعاوی الحاق گرایانه و با راه انداختن رسانه های خبری و سازماندهی گروههای قومی از میان عناصر ناراضی از همان ابتدا، به نقش متحد استراتژیک و شریک اجرایی برنامه های قومی گرایانه ترکیه تبدیل شدند. حیدر علیف رئیس جمهوری اسبق جمهوری آذربایجان در دیدار با آذربایجانی های مقیم آمریکا در ماه اوت سال 1997 اعلام می کند: ایده آذربایجان گرای برتر از هر چیز است. همه آذربایجانی ها دارای وطن واحد در جهان می باشند و آن هم جمهوری آذربایجان است. بیائید همگی در گرد این دولت و این وطن منسجم بشویم. (خلق، 81/10/4) موج سازیهای رسانه ای همراه با فعالیت‌های تجزیه گرایی جهت ایجاد اختلاف و شکاف در وحدت اقوام، راهبرد رسانه ها و نیروهای حاکمیتی این کشور بوده است. به عنوان مثال؛ تابستان سال 1385 که یکی از بحرانی ترین مقاطع سیاسی متأثر از آشوبهای قومی گرای بود و به بهانه خبر مشهور به "سوسک" اوج گرفت، با مراجعه چند هفته قبل از این جریانات با دروغهای رسانه ای وسیعی مواجه بودیم. " تلویزیون رسمی جمهوری آذربایجان اعلام می کند: ارامنه فارس تبار ایران در مناطق اشغالی اسکان یافتند (لیدر، 85/3/17) دو روز بعد می گویند؛ اجساد 4 نفر از فعالان جنبش آذربایجان جنوبی در تبریز کشف شد (باکو خبر، 85/3/19) و یا کشته شدن 35 نفر و زخمی شدن 1000 نفر و دستگیری 10 هزار نفر در آذربایجان ایران به عنوان زندان ملتها شانتاژ می شود (آپا، 85/3/20) اما در واقعیت امر هیچ نشانه ای از این اخبار یافت نمی شود!!!! ادعای بازداشت فعالین مدنی از دیگر جوسازیهها بود؛ تعداد 653 روشنفکر خواستار آزادی فرانک فریدی هستند و باید به شکنجه ها پایان داده شود (پارالل، 90/7/13) محاکمه

15 فعال سیاسی آذربایجان در دادگاه انقلاب تبریز (آینس، 90/8/9) در ایران میزان سواد زبان مادری غیر فارس ها نزدیک به صفر می باشد (آینه، 90/10/10) و یا؛ انتخابات در ایران هرگز اراده مردم ترکهای آذربایجان را منعکس نکرده و صرفا در راستای منافع رژیم است (اولایلا، 90/12/5) اختفای اطلاعات زمین لرزه در تبریز (اکسپرس، 91/5/24) و عدم ساخت و ساز در مناطق زلزله زده (هفته ایچی، 91/6/31) و محو آثار تاریخی آذربایجان توسط فارس ها (اکسپرس، 91/09/17) از آن جمله بود.

مرداد ماه 1395 در همدین سالروز فتنه 1385 مشکل آموزش زبان ترکی در ایران را طرح می کنند که ؛ فقط پنج زبان خارجی وارد برنامه های درسی در مدارس ایران شده و خبری از زبان ترکی نیست (گاماچ: تیر ۲۳، ۱۳۹۵) جو شدید امنیتی در شهرهای اورمیه، تبریز و اردبیل و دستگیری برخی از فعالین ملی آذربایجان و معترضان به توهین های روزنامه طرح نو در تبریز و اورمیه را با حجم بسیار منتشر می کنند (گونی نیوز، 95/05/6) مدعی می شوند: مداخله گارد ویژه در تظاهرات شهروندان آذربایجانی در تبریز و اورمیه با بازداشت و ضرب و شتم معترضان همراه بود (اویان نیوز، 95/5/6) تجمع اعتراضی دهها نفر ترک قشقای در شهر شیراز در اعتراض به تخریب آرامگاه مقبره محمد ابراهیم فرزند (داک . آذ، 95/05/23) از دیگر اخبار بود. دروغ های تبلیغاتی همچون برنامه طنز تلویزیون ایران در حادثه سیل در آذربایجان (آرازنیوز، 96/01/96) راه وحدت سیاسی ترک ها از آذربایجان یکپارچه می گذرد (مدراتور، 96/1/29) تاراج معادن آذربایجان توسط غاصبان پارس و انتقال آن به مناطق فارس (اوغوز تی وی، 96/2/11) تجمع در قلعه بابک به مناسبت سالروز تولد بابک خرمین (گونا تی وی، 96/4/4) اعتراض به خشک شدن دریاچه اورمیه از سوی قومی گراها (اوغوز تی وی، 96/4/27) نبود وزیر ترک در ایرانی که 40 میلیون نفر از جمعیت آن ترک است، تبریز به پا می خیزد، اعتراض مردم تبریز در قلعه ارک، همبستگی ملی آذربایجانی های جهان در روز وداع با سال کهنه، ضرورت وحدت 50 میلیون ترک در راه وطن دوستی (باکویست، 96/10/12) طرفداران تیم های استقلال و پیروزی، شعارهای مرگ بر ترک سر داده و از تلویزیون ایران پخش شد (پوبلیکا، آذ، 96/12/18) از دیگر شانتاژهای خبری بود.

احزاب سیاسی و گروههای اجتماعی- فرهنگی جمهوری آذربایجان سازمان دهندگان قومی گرایی هستند. برگزاری تجمعات اعتراض آمیز در مقابل نهادهای رسمی ایران در باکو و سایر کشورها، برگزاری نشستهای دوره ای، طراحی روز همبستگی آذربایجانی های جهان در روز 31 دسامبر به عنوان عید و روز همبستگی آذربایجانی های جهان به معنای روز همبستگی دو آذربایجان؟! توسط حیدر علی اف در سال 1991، که نقض آشکار تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران و حمایت علنی از قومی گرایی می باشد (آپا 95/06/2) تاریخ سازی و جعل نقشه های جغرافیایی از دیگر شگردهای فرهنگی و راهبردهای اساسی حاکمیت، شخصیتها، مراکز علمی، رسانه ای و... برای تحریک قومی گرایی در مناطق آذری نشین ایران می باشد. شبکه تلویزیونی اینترنتی «آپا تی وی» در برنامه «سلسلی تاریخ»، با ادعای وجود دولت بزرگ آذربایجان طی سال های 879 تا 941 (دوره حاکمیت خلفای عباسی) با نام دولت ساجیان، به دنبال یکپارچگی تاریخ آذربایجان است؟! (آپا 95/4/9) بابک خرمین به عنوان رهبر قیامهای سیاسی ترک معرفی می شود که مبارزه خلق آذربایجان علیه اسلام، عرب، بردگی و استیلای فنودالیزم را رهبری می کرد. پایگاه اطلاع رسانی متعلق به بنیاد حیدرعلی اف، نقشه های جعلی تاریخی منتشر می کند و سایت مدرن با مقاله ای تحریفی، دولت قاجار را آخرین امپراطوری ترکهای آذربایجان معرفی می کند (1390/05/30) پرچم پیشنهادهای جنبش آزادیبخش ملی آذربایجان جنوبی (جاماچ) مورد حمایت حکومت که ملهم از پرچم این کشور است برای آذربایجان جنوبی؟! طراحی و در سال ۱۹۹۴ تصویب می شود (آذرتاج 95/06/27)

2. جمهوری ترکیه

بدنبال ضعف ساختارهای حاکمیتی در دهه های یابانی حکومت خاندان قاجار، با حمایت ها و سازماندهی قدرتهای منطقه ای (روسیه و عثمانی) حرکتهای قومی در مناطق آذربایجان شکل می گیرد. بازماندگان فرقه دمکرات و حلقه های باکو و استانبول، فعالان چپ و راست در اروپا و آمریکا به سازماندهی هسته های فعال در دانشگاهها دست می زنند.

رسانه های ترکیه اخباری همچون؛ حمایتهای مطبوعاتی، تشکیلاتی و سیاسی از مخالفان نظام با عناوینی چون؛ مبارزه چهرگانی در مقابله با تضييع حقوق آذربهای ایران و برگزاری جشنواره ترك گرایي در ترکیه (بینی مساوات : 81/2/25) منتشر می کنند. برگزاری تجمعات اعتراض آمیز بدلیل ممنوعیت تحصیل زبان ترکی در ایران، اعتراض به خشک شدن دریاچه اورمیه در ترکیه (ای تی وی: 90/7/10) برگزاری کنفرانس ترکان آذربایجان جنوبی در شهر کارابوک ترکیه برگزاری اجلاس بزرگ جهان ترک با حضور شخصیت های مختلف از نهادهای مدنی هفت کشور: ترکیه، آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان، ازبکستان، ترکمنستان، جمهوری قبرس در استانبول (گونی نیوز، 96/4/17) برگزاری کنفرانس با موضوع حوادث خونین 22 می در آذربایجان و تاثیرات سیاسی آن بر جامعه در آنکارا (جبهه اینفو، 97/2/11) انتشار کتاب رنسانس هویتی ترکان ایران توسط انتشارات سون چاغ در آنکارا (اؤیرنجی سسی، 95/5/18) انتشار کتاب فرهیختگان ترکان آذربایجان با حمایت مدیر گونا تی وی در آنکارا (گونا تی وی، 96/3/10) کنفرانس بررسی ابعاد حکومت ملی آذربایجان و طرح آشکار تجزیه ایران، و... از دیگر اقدامات قومی گرایی ترکیه بوده است.

رئیس جمهور ترکیه در شبکه الجزیره ایران را به توسعه طلبی سیاست فارسی در منطقه متهم می کند: توسعه طلبی ایرانی با تفکر فارسی در دسر همه شده است (اوغوز تی وی) وی در شبکه ان تی وی ادعا می کند: ایران بدنبال توسعه طلبی ملی گرایی فارسی است اما در ایران ترک های آذربایجان نیز هستند (آراز نیوز 96/01/17) در مسابقات تیم تراکتور رسانه های ترکیه آن را بعنوان پیرماشاگرتین تیم دنیا معرفی می کند. (مساوات، 91/09/16) شعار زنده باد ترکیه در استادیوم تهران (اولایلا، 91/09/16) حضور حاشیه ساز سفیر ترکیه در بازی تراکتور سازی و پرسپولیس (آپا، 1390/9/6) طرح موضوع آذربایجان جنوبی و تیم تراکتور در تریبون مجلس ملی ترکیه، سمبل ملی گرایی ترکی خواندن تیم تراختور (گونا تی وی 96/11/14) از دیگر شانتاژها می باشد.

در ده سال گذشته، دولت ترکیه تبلیغات گسترده ای جهت تشویق جوانان آذری به تحصیل در ترکیه، تشکیل مجمع خلق های ترک با شرکت کشورهای ترک زبان ترکیه، قفقاز، کشورهای آسیای میانه و گروههای ترک زبان سایر کشورها، تلاش برای ترویج فرهنگ، زبان و سیستم سیاسی ترکیه از طریق کمک به نشریات و چاپ کتابها با حروف لاتین، تاسیس مدارس ترکی، تاسیس شبکه های رادیویی و تلویزیونی، تاسیس مدارس مذهبی، اعطای بورسیه های تحصیلی گسترده، تلاش برای بازسازی اقتصاد و تعمیق روابط اقتصادی، فرهنگی، علمی، تحقیقاتی با کشورهای ترک زبان و میزبانی تجزیه طلبان ایرانی (آنا تولی؛ 1397/02/19) انجام داده است. شهرهای آنکارا و استانبول مملو از خانه های تیمی و مراکز تبلیغاتی تجزیه طلبان، منافقین و پان ترک ها می باشد (آنا خبر، 99/09/24)

3. کشورهای فرامنطقه ای (اروپا و آمریکا)

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی آرایش قدرت در بروز چالشهای قومی تغییر یافته و سیاستمداران آمریکا بر تبدیل ایران به هفت کشور مجزا تاکید می کنند. گراهام فولر قومیتها را بعنوان پاشنه آشیل ایران معرفی می کند که درصد استفاده از این اهرم فشار هستند (فولر، 19:1394) برنارد لوئیس می گوید: در دوهزار سال گذشته هیچ کشور یا نیروی خارجی نتوانسته است بر زبان و فرهنگ ایرانی اثرات بنیادی بگذارد و تنها راه رویارویی نابود ساختن فرهنگ آن است. ایران باید به قطعات قومی گوناگون همچون کردستان بزرگ، پشتونستان بزرگ و آذربایجان بزرگ بشکند و میان کشورهای نوپا تقسیم کنند. خانم رات گب خبرنگار شبکه ان بی زد سوئیس می نویسد: ما در مؤسسه ای که در آن به

مطالعات منطقه ای می پردازیم بگونه ای می اندیشیم که هر روز صبح منتظر شنیدن خبرجدایی آذربایجان از ایران هستیم. رورا باکر نماینده مجلس آمریکا طی یک نامه رسمی در تاریخ ۲۶ ژوئیه ۲۰۱۲ از دولت آمریکا درخواست می کند تا نسبت به تجزیه کشور ایران و الحاق استان های آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی به کشور جمهوری آذربایجان، اقدام کند. در ۲۷ اکتبر ۲۰۰۵ مؤسسه امریکن اینترپرایز کنفرانسی تحت عنوان ایران ناشناخته؛ موردی دیگر برای فدرالیسم، با مدیریت مایکل لدین چهره برجسته جریان نو محافظه کاری برگزار و در آن سخنرانان به زمینه مساعد فدرالیسم در ایران تأکید می کنند (عسگری، ۱۳۸۴: ۸۷)

صدای آمریکا اعلام می کند که ترکها باید در هیات دولت ایران ۳۰ درصد سهم داشته باشند (ینی مساوات: ۹۱/۰۷/۰۵) و فراخوان استقلال برای آذربایجانیها، کردها و بلوچها از سوی آمریکا انجام می شود (مساوات: ۹۱/۰۷/۰۳) (سرویسهای جاسوسی آمریکا از تشکل های قومی گرا خواسته اند تا اختلافات را کنار بگذارند تا از این اهرم قومی برای فشار بر ایران و ایجاد ناآرامی و آشوب استفاده کنند (ویکی لیکس، ۱۳۸۷/۰۳/۲۳) کنفرانس نقش آذربایجان جنوبی در روابط آمریکا و ایران توسط اتحادیه کانونهای آذربایجان بزرگ با شرکت حدود ۲۰۰ نفر از ترک های آذربایجان شمالی، آذربایجان جنوبی، ترکیه، کرکوک و... ساکن شیکاگو و سایر مناطق ایالات متحده (آزادلیق ۹۰/۱۱/۹) در این راستا بود.

طرح تغییر نظام ایران با حمایت از جنبشهای مردمی تجزیه طلب و براندازها مورد حمایت ویژه ترامپ بود و در طرح ویژه اندیشکده امنیتی گروه اس.اس.جی با جان بولتون بخش قابل توجهی از بودجه ۷۵ میلیون دلاری کنگره آمریکا به شبکه های ضد ایرانی اختصاص یافت (آنا خبر، ۱۳۹۷/۰۲/۲۵)

سیمون هرش روزنامه نگار افشاگر آمریکایی در مقالاتی تحت عنوان گام بعدی در نیویورک فاش می سازد که سیا و پنتاگون روابط پنهانی با قومی گرایان آذری برقرار کرده و ایجاد تنش در مناطق آذری نشین را خواسته اند. اسکات رتیر تئوریسین آمریکایی می نویسد: سیا برای شوراندن آذریها، قومی گرایان را در جمهوری آذربایجان آموزش می دهند (آنا خبر؛ ۱۳۹۸/۰۹/۱۲)

برخی از کشورهای اروپایی نیز حمایت های مالی، سیاسی، اجتماعی و تشکیلاتی را برای قومی گرایان فراهم می کنند. در سال ۱۳۸۱ گروه قومی گرای کنگره آذریهای جهان اعلام می کند؛ شهرهای لندن، استراسبورگ و بروکسل نمایندگی ایجاد کرده است (حریت؛ ۸۱/۲/۲۶) و خواستار برخورداری از یک کانال تلویزیونی شده اند (مرکز؛ ۸۱/۱۰/۱۸) پادشاه سوئد در کنگره کمیته آذربایجانیهای جهان در استکهلم حضور می یابد (خلق جبهه سی، ۸۳/۱۲/۱) در روز جهانی کارگر، پلاکارت آذربایجان جنوبی؟! در پایتخت نروژ نصب و تشکیلات قورتولوش با حمل عکسهای زندانیان سیاسی آذربایجان جنوبی و پلاکارتی با مضمون آذربایجان جنوبی، ایران نیست، حمل می کند (اوغوز تی وی؛ ۲۰۰۴/۰۷/۲۹)

انتشار ترجمه انگلیسی کتاب «نظامی، شاعر بزرگ آذربایجانی» در لندن (آذرتاج) دیدارهای ممتد آقای چهرگانی با مقامات رسمی اروپایی از جمله اوله شمید نمایندگان پارلمان کشورهای اروپایی و طرح نقض حقوق ۳۰ میلیون آذری ایران (زرکالو؛ ۸۰/۱۱/۱۰-۲۸) ارسال نامه رسول اوغلو به شورای اروپا مبنی بر نقض حقوق آذریها در ایران (ینی مساوات: ۸۱/۹/۴) نامه کمیته دفاع از حقوق آذربایجانی های جهان به «دریور دوکا» نماینده عفو بین الملل و انتقاد از فشار ایران بر هزاران نفر (مرکز؛ ۸۱/۱۰/۱۷) تظاهرات گروهی از افراد منتسب به جریان پان ترکیسم با شعار « نابود باد شوونیسم فارس» در مقابل سفارت ایران در لندن (ینی مساوات؛ ۸۱/۹/۲۴) برگزاری نهمین همایش کنگره آذربایجانیهای جهان در شهر استکهلم با حضور نمایندگان جمعیت های آمریکا، کانادا، استرالیا، اتریش، آلمان، ترکیه، بریتانیای بزرگ، فرانسه، بلژیک، هلند، نروژ، سوئد، سوئیس، فنلاند، لهستان، روسیه، اوکراین، دانمارک و جمهوری آذربایجان، آذربایجان جنوبی و گرجستان و بررسی آخرین تحولات و اهداف مبارزات (اوج نقطه، ۸۵/۳/۲۰) گردهمایی آذربایجانی های نقاط مختلف دنیا در شهر هوته بورگ سوئد و تاسیس اتحادیه استقلال طلبان آذربایجان جنوبی (مرکز؛ ۸۳/۱۲/۲۶) برگزاری کنفرانس در مورد فعالیت ها، مسائل و آتیه جمعیت و تشکلهای آذربایجانی در اروپا در شهر آمستردام (آذربایجان، ۸۳/۱۲/۷) برگزاری تجمع اعتراضی آذربایجانیهای مقیم دانمارک در شهر لاهه هلند بر علیه ایران (آ.تی وی، ۹۱/۳/۱) برگزاری مراسم بزرگداشت روز جنبش ۲۱ آذر و روز همبستگی آذربایجانی های جهان توسط داک و اتحادیه ملی آذربایجانی های جهان در سوئد (اوج نقطه، ۹۱/۰۹/۱۱) برگزاری تجمع اعتراض آمیز با شعار ایران، از آذربایجان دست بردار! در مقابل پارلمان هلند، برگزاری سمینار پلورالیسم سیاسی و نقش ملیت ها در ایران در استکهلم سوئد با انتشار بیانیه پایانی ایران دومین کشور در تبعیض نژادی و مذهبی (اؤیرنجی سسی، ۹۵/۹/۹) دیدار اعضای انجمن استرالیا و آذربایجان با فیلیپ رودک وزیر سابق دادگستری و مهاجرت استرالیا (تلگراف؛ ۹۷/۶/۲۳) برگزاری مراسم توسط تشکیلات قورتولوش همزمان با روز جهانی کارگر در پایتخت نروژ و حمل تصاویر زندانیان سیاسی آذربایجان جنوبی (اوغوز تی وی ۹۶/۰۲/۱۱) انتشار کتاب؛ از سلجوقیان تا عثمانی در مسکو در چارچوب تحریف و جعل تاریخ (آذرتاج ۹۶/۰۱/۲۳) از جمله حمایت های کشورهای اروپایی از قومی گرایان می باشد

۴. رژیم صهیونیستی

تحركات رژیم صهیونیستی در کانون تصمیم گیران بحران آفرین قومی گرای با ابزارهای مادی و فرهنگی گسترش یافته است. دیدار فرج قلی اف رئیس کنگره آذربایجانیهای جهان با سفیر رژیم صهیونیستی برای بهبود بیشتر مناسبات دو ملت؟!، مناقشه قره باغ و انتخابات پارلمانی (شرق، ۸۳/۱۲/۱۸) الگوگیری کمیته امور آذریهای مقیم خارج با لابی سازی رژیم صهیونیستی و سفر مکرر ناظم ابراهیم اف به سرزمین های اشغالی، نقش هدایت گری صهیونیستها در اغتشاشات سال ۲۰۰۶ (آنا خبر؛ ۱۳۹۹/۰۷/۲۹) دیدار جواد درختی و صابر رستم خانی با کاردار رژیم صهیونیستی برای اجرای برنامه های نشست داک و دامب در اورشلیم (اینترپرس، آنا خبر؛ ۱۳۹۹) میزبانی سفارت رژیم صهیونیستی از محافل قومی گرایان و گروههای تجزیه طلب در باکو، تحریف در حوزه آموزش و سرمایه گذاری در زمینه محتوای کتابهای درسی و تولید محتوای معجول تاریخی و مصادره سلسله های ایرانی مانند صفویه و تحریف امپراتوری باستانی یهودی به نام «امپراتوری خزر» و القا فرضیه حضور یهود به عنوان یکی از اقوام ساکن در قفقاز، از جمله فعالیت های حمایتی و سازمانی رژیم صهیونیستی در قومی گرای می باشد

۵. عربستان سعودی

حضور عربستان سعودی در جمهوری آذربایجان و تعاملات گسترده با قومی گرایان عجیب است. کشوری که هیچگونه قرابت فرهنگی و تاریخی با آذربایجان ندارد و با هدف تحریک اقوام و عداوتهای سیاسی با ایران فعالیت می کند. از سال ۲۰۱۵ سازمانهای سعودی به ارتباط گیری با گروههای قومی گرا پرداختند و پس از سفر الهام علی اف به عربستان سعودی، تحركات این گروهها و پیوند ریاض با آنها تقویت یافت و ریاض در سپتامبر سال ۲۰۱۶ آشکارا میزبان تجزیه طلبان آذری شد (صدای آمریکا، ۲۰۱۶/۰۸/۲۴)

در ۲۳ سپتامبر ۲۰۱۶ عربستان سعودی در پوشش دعوت به حج، میزبان تجزیه طلبان ایرانی بود که بخش آذری صدای آمریکا از دیدار آنها با ملک سلمان در حاشیه مراسم حج خبر داد. صالح ایلدیریم می گوید؛ بعنوان رئیس جبهه ملت ها برای تعیین حق سرنوشت در عربستان سعودی حضور یافتیم تا ما را در ترکیب ایران نبینند و گفتیم: ایران دشمن ما نیز می باشد. اگر یک دهم هزینه ای که در یمن خرج می کنید، به ما بدهید، ایران را محو کنیم (صدای آمریکا، ۹۵/۰۷/۰۱)

روزنامه دولتی الریاض عربستان ضمن تشریح فعالیت حرکت ملی آذربایجان به تجلیل از شعار خلیج عربی قومی گرایان می پردازد (گونی نیوز؛ ۹۶/۳/۱۸) شاه زاده خالد بن سعود معاون وزیر خارجه عربستان کشورهای منطقه را به مشارکت در جلوگیری از دخالت های ایران در امور همسایگان فرا می خواند (ترند، ۹۱/۳/۲۵) صالح کامرانی فعال قوم گرا در

مصاحبه با تلویزیون عربستان، استقلال آذربایجان جنوبی را مطرح و از مبارزه ملت ترک و پرونده های کلان حرکت ملی همچون قتل عام مردم آذربایجان جنوبی در سال 1385 گفته و اعلام می کند: هر کشوری با ایران مقابله کند، دستش را می فشاریم (گونی نیوز؛ 96/02/1)

صفحات اجتماعی در عربستان با موضوع قومی گرایی افزایش چشمگیری یافته و با هدف پیوند با دیاسپورای آذری باکو، ارتباط گیری با فعالان قومی، توسعه شبکه های اجتماعی تجزیه طلب، تبدیل نمادهای ورزشی به سمبل های واگرایی قومی، حمایت مالی از شبکه تجزیه طلب گون آذ تی وی در شیکاگو و جهت نظامی دادن به تجزیه طلبان فراری را دنبال می کند. رویداد بی سابقه سر دادن شعار مجعول خلیج عربی در بازی تیم تراکتور سازی و استقلال در آذرماه 1395 در ورزشگاه آزادی و انعکاس آن در رسانه های همسایگان، گون آذ تی وی، اینترنت نشنال، العربیه و... از سرمایه گذاری مشترک باکو و ریاض حکایت دارد.

جمع بندی

اتخاذ رویکرد کیفی و روش تاریخی در پژوهشهای قومی گرایی در مناطق آذری نشین به عنوان پدیده اجتماعی که می تواند یکپارچگی اجتماعی را تهدید کند و وحدت ملی را تحت تاثیر قرار دهد؛ در تنویر افکار عمومی، محافل علمی و سیاسی - اجتماعی اهمیت دارد. عوامل داخلی و دلائل اجتماعی و فرهنگی زیادی در گرایشات قومی مناطق آذری نشین نقش دارند. قومی گرایی موضوعی چند وجهی، چند عاملی و متأثر از عوامل داخلی و مداخلات نیروهای خارجی و تحریکات سرویسهای سیاسی- امنیتی خارجی می باشد و یافته های تاریخی و مستندات غیر قابل انکار نشان می دهد در سده های گذشته پدیده قومی گرایی در آذربایجان محلی از اعراب نداشت و آذربایجان بعنوان یکی از مناطق راهبردی در طول تاریخ دیرین خود در ترکیب ایران بوده و دارای یگانگی های اجتماعی، دینی، فرهنگی و نژادی می باشد و علیرغم تنشهای سیاسی- اجتماعی در ادوار تاریخی، آذربایجان همراه با سایر اقوام همزیستی وحدت آمیزی در ایران زمین داشته است. البته قوم دوستی پدیده ای درونی بوده و بار معنایی منفی نداشت و اقوام ایرانی ذیل مفهوم ملت ایران انسجام می یافته اند. مناطق آذری نشین همواره ایران دوست شیعه هویت طلب و وحدت گرا بوده و امام میهن خط قرمز آنها بوده است اما این پدیده قومی گرایی در دهه های اخیر با تاثیرات نیروهای خارجی نمایان شده است. بازبرگران منطقه ای و فرا منطقه ای به ویژه روسیه، عثمانی در گذشته و ترکیه، جمهوری آذربایجان، کشورهای غربی، ایالات متحده آمریکا، عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی در این اواخر مسائل قومی گرایی را در مناطق آذری نشین هدایت می کنند و با حمایت های سیاسی، مالی، رسانه ای و اطلاعاتی نخبگان و رسانه ها در تحریک اقوام، تلاش می کنند زمینه های آشوب و درگیری داخلی را شکل دهند. طرح ریزی اصلی عملیات قومی گرایی در مناطق آذری نشین و سازماندهی گروههای قومی گرا از میان عناصر ناراضی بر عهده جمهوری آذربایجان و ترکیه گذاشته شده است. آنها در این مسیر از انسجام رسانه ای در موج سازی و مهندسی اخبار برای اقشار مختلف مردم و تبدیل باشگاههای ورزشی به میتینگ قومی گرایان و موج سواری در مراسم فرهنگی و انتخاباتی بهره می برند.

منابع

- احمدی، حمید (1387)؛ قومیت و قوم گرایی در ایران، افسانه و واقعیت، تهران: نشر نی
- ابوطالبی، علی، مقصودی، مجتبی (1378)؛ «دیدگاه هایی چند درباره یکپارچگی و وحدت ملی»، فصلنامه مطالعات ملی، س22، ش3، صص 175-188
- رئیس نیا، رحیم (1379)؛ پان ترکسیم، تهران: بنیاد دایره المعارف اسلامی
- زمانی، محسن (1394) تکثر گرایی قومی راهی برای ایجاد وحدت و همبستگی ملی، مجموعه مقالات همایش ملی گفتمان اعتدال، ایلام
- سیف الدینی، حسین (1397)؛ «درآمدی بر زمینه های مارکسیستی طرح «مسئله ملی» در ایران 1300-1358»، فصلنامه مطالعات ملی، س19، ش1، صص 35-56
- صادقی، مقصود علی (1384)؛ صفویه در گستره ایران زمین (مجموعه مقالات) تبریز: انتشارات ستوده
- صالحی امیری، سیدرضا (1398)؛ مدیریت منازعات قومی در ایران، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
- طالبی و عیوضی (1394)؛ «هویت طلبی قومی در فضای مجازی»، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ش16، 1394، صص 135-172
- طالع، هوشنگ (1386)؛ تاریخ تجزیه ایران، تهران: انتشارات سمرقند
- عبدی، عطاءالله و مقصودی، مجتبی (1392)؛ «همگرایی در آذربایجان»، فصلنامه مطالعات ملی، س22، ش3، صص 51-72
- عسگری، محمود (1384)؛ «قومیت های ایران و سیاستهای آمریکا»، ماهنامه اطلاعات راهبردی، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، سال سوم شماره 32 صص 87-127
- عزیزی، ستار (1385)؛ حمایت از اقلیتها در حقوق بین الملل، همدان: انتشارات نور علم
- عنایت الله رضا (1381)؛ «چگونه نام آذربایجان بر اران نهاده شد»، مجله اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره 182-181 صص 4-25
- فولر، گراهام (1394)؛ قبله عالم؛ ژئوپلیتیک ایران، ترجمه عباس مخبر، تهران: نشر مرکز چاپ 7
- کاظمی، احمد (1385)؛ پان ترکسیم و پان آذربیسیم؛ مبانی (اهداف و نتایج) تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر
- لاندو، جیکوب (1386) پان ترکسیم سه قرن در تکاپوی الحاق، ترجمه حمید احمدی، تهران، انتشارات نی
- محمدی، شعبان و رضایی، احمد (1397)؛ «عوامل خارجی مؤثر بر قومی گرایی آذربایجان»، مطالعات اجتماعی اقوام، دوره 1، صص 77-97
- مقصودی، مجتبی (1380)؛ تحولات قومی در ایران، تهران: مؤسسه مطالعات ملی
- نظامی، مریم و کاظمی، حجت (1390)؛ «زمینه های تاریخی شکل گیری بحران های قوم گرایی، محلی گرایی و بنیادگرایی در آسیای مرکزی»، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، شماره 14، بهار 1390، صص 111-138
- نورانی، محمود و علی نیا، باور (1394)؛ اقوام ایرانی و امنیت پایدار، بررسی و مطالعه تنگناها و چالش های قومی در ایران، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی انتظامی
- نوربخش، یونس (1387)؛ «فرهنگ و قومیت، مدلی برای ارتباطات فرهنگی در ایران»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال 1، شماره 4 صص 67-78
- یوسفی، اصغر پور (1388) قوم مداری و اثر آن بر روابط بین قومی در ایران، دانشنامه علوم اجتماعی دوره 1، ش1، صص 126-144
- یونانسیان، ایساک (1397)؛ رویدادی تلخ در تاریخ معاصر، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، 1397/07/30 شماره مسلسل: 244314، www.cgje.org.ir/fa/new

Gobineau J.A. (1980), “Trois ans en Asie, Ed. A.M. Metalie. Paris

Gurr, T. and Scarritt, J. R. (1989) “Minorities at Risk: A Global Survey”. Human Rights Quarterly, 11(3): 375-405

روزنامه ها ، شبکه های تلویزیونی و پایگاههای اطلاع رسانی

پایگاههای اطلاع رسانی گونی نیوز ، اویان نیوز، داک . آذ ، آراز نیوز، پوبلیکا.آذ ، جبهه اینفو، آنا خبر، ویکی لیکس، رسانی ترند، آبا و خبرگزاریهای آذرتاج ، اینترپرس جمهوری آذربایجان ؛ 1380-1400

شبکه های تلویزیونی لیدر ، گوناز تی وی، آینس، ای تی وی، اوغوز تی وی جمهوری آذربایجان ؛ 1380-1400
نشریات، روزنامه های مطبوعاتی و اینترنتی؛ خلق ، باکو خبر ، پارالل، هفته ایچی ، اکسپرس ، مدراتور ، باکوپست، ینی مساوات، اولایلا، آئاتولی، آزادلیق، مرکز، جبهه خلق، زرکالو، اوچ نقطه، آذربایجان، اویرنجی ، شرق جمهوری آذربایجان ؛ 1380-1400

Analysis of the role of foreign forces on ethnic tendencies in the Azeri regions of Iran

:Abstract

Ethnicity; It is a kind of cultural perception that members consider their values and norms to be superior. It is a cultural and social opposition to other groups that has a multi-generational persistence and is studied in the context of cultural and social divisions. In its ancient history, Azerbaijan has had a continuous geographical-political, social and cultural unity with Iran, and throughout Iran, it has been the common property of Azerbaijan, like other ethnic groups. In recent decades, the social phenomenon of ethnicity has been one of the strategic policies of foreign powers and neighbors with the aim of creating divisions among Iranian ethnic groups. The United States, Turkey, the Republic of Azerbaijan, Russia, the Zionist regime, some European countries and Saudi Arabia are trying to form separatist movements. Ethnicity is a new phenomenon in the policies of the great arrogant powers and has no internal nature and the integration of Azerbaijan with Iran over the .centuries shows this. In this research, the phenomenon of ethnicity has been studied based on a qualitative approach and historical method

.Keywords: Ethnicity; Pan-Turkism; Foreign actors; Neighboring neighbors

منبع: سایت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی